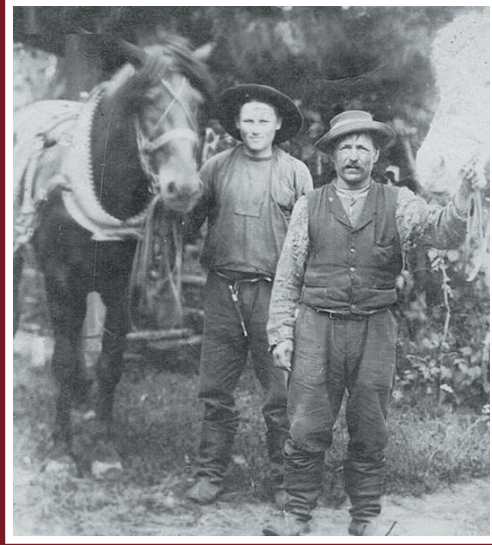

Reino Hukkanen

Puutteenlaakson mahtavat miehet

Tarinoita Siikajoen suurista uitoista ja jokivarsilta

REINO HUKKANEN

PUUTTEENLAAKSON

MAHTAVAT MIEHET

Tarinoita Siikajoen suurista uitoista
ja jokivarsilta

TOIMITTANUT PENTTI HUKKANEN

Kansikuva:

Toimittajan kotiarkistosta

© Reino Hukkasen oikeudenomistajat

Suunnittelu ja taitto: Pentti Hukkanen

Painovuosi: 2017

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN 978-952-339-528-2

LUKIJALLE

Tämän kirjani lehdillä vien lukijani kauaksi ajassa taaksepäin. Vien Pohjanmaan lakeuksille ja Kainuun vaaroille ja suuriin ”maalikyliin”. Puutteenlaakson nimen olen antanut sisäsuomen vedenjakajaseudulle, jossa monet jokilatvat melkein yhtyvät.

Puutteenlaakso on laaja maakunta meren ja Kainuunmaan välissä. Siinä on synkkiä korpia ja karuja kankaita, joissa humisee pihkantuoksuinen mäntymetsä.

On laajoja hyllyviä soita, joissa kesäisin kurjet asuskelevat. Sieltä jostakin alkaa juosta lirittää pieni puronen, se laajenee, tulee toisia ja aina vain uusia. Ne alkavat juontautua joeksi. On tyyniä suvantoja ja kuohuvia koskia, joissa vesi vaahtopäänä ryöppyää alas merta kohti.

Tekijä

SISÄLLYS

	sivu
Suokylä herää	8
Tukkisavotta Vienan Karjalassa	14
Puut karkaavat	38
Kanava hylätään	44
Veisaaja-Setti	49
Saarnaaja-Pietari	62
Tasalan seurat	70
Nökötyksen Matias työnhaussa	77
Petteri ajaa köyhyyden ulos	84
Pitkän-Kettusen kosto	93
Näin kuolee suutarien kuningas	103
Ristis-Antin nuoruus	112
Ristis-Antin tilinteon hetki	119
Antti katoaa	130
Puute	134
Kunnan leivän isät	141
Lahtelan talo	171
Samppa Jokelassa	183
Vapausota	185

Peltolan talo	190
Neljän kirkon reissu	196
Puutteenlaakson mahtavat miehet	207
Murron Jussin kyyti	223
Sulanut kanava	231
Herrat söivät ketunsyötit	236
Metsäherra Poksonen	242
Soittaja-Matti	249
Yrttitarhan isännät	258
Metsästäjän piru	268
Mylly oli Sipolankylän vitsaus	277
Korpraali Rissasen piinapenkki	283
Pitkäs-Santun sotaretki	304
Surullinen tarina	329
Kosto rintamalla	331
Voita piilossa	334
Siikajoen uiton vaiheista	337
Puutteenlaaksosta	342

SUOKYLÄ HERÄÄ

Oli kevät. Räystään alla tippui, pieniä ojanteita norahteli pihoilta laaksoihin. Pulmuparvi lenteli ja tirahteli sontaisella salotiellä ja pihojen laitamilla. Aamuisin kukertelivat suurilla soilla teerien urut. Luonto suoritti suurta ylösnousemustaan. Pohjolaan oli tullut kevät.

Suokylässä oli aina vallinnut talveen verrattava hiljaisuus. Ei sen harvalukuisissa taloissa paljoa tapahtunut. Joku vanha kuoli pois nuorempien tieltä, joilla liha eli ja sikisi.

Kylän asukkaat töhertelivät ja höystelivät peltotilkkujaan, joista vain harvoin saivat suuruspuolta, vaikka joka kevät uskollisesti kävellä lumpsuttivat saroillaan sontaisin kengin. Vaimot peuhasivat ja pelmuuttivat lannat levälleen pelloille, miehet suurin likaisin kourin kylvää riuhtoivat peltoon niukat jyvät.

Multa lemusi, oras nousi ja varsi kohosi. Kehittyi vihreä tähkäpää ja usein jo nuokahteli raskaana tuulessa karun maan anti.

Mutta vilja ei kypsynt, satoi ja myrskysi. Tuuli puhalsi ja reuhtoi ja sade lakosi maahan hennon varren. Ilma jäähtyi ja pilvet kaikkosivat. Meuruava tuuli tyyntyi illaksi.

Hornan henget olivat puhaltaneet yli aukean maan. Aamulla oli kuuraa. Seurasi hätää ja kurjuutta. Leipä, mikäli sitä saatiin, oli mustaa, mutta elää piti. Ei ollut ihminen keksinyt kontion konstia mennä murren alle talveksi.

Muuanna kevätpäivänä ilmestyi Suokylään outoja miehiä, joku kantaen kummallista yhteen liitettyä torrakkoa, joku ihmeellisiä kojeita sisältäviä laukkuja.

He pystyttivät torrakkonsa, kiinnittivät kojeensa sen nokkaan ja tiirailivat. Tätä jatkui viikkoja. Linjaa vedettiin, lyötiin pylviä ja keppejä.

Kuulemma punnittiin maita. Se kuulosti oudolta - maita punnittiin! Kyläläiset olivat luulleet, että vain vainokareta ja jauhopusia punnitaan. Mutta herroilla on herrojen metkut he punnitsevat maata. Saivat varmaan riittämiin asti kiloja.

Ylhäällä pohjoisessa olivat suuret Kainuun maan selkävedet, joita kohti herrat tiirailivat ja vetivät kylän jokipahasesta lähtevää linjaansa.

Kesä kului ja herrat lähtivät. Linjat ja kepitykset jäivät merkiksi heidän touhuistaan. Talvi tuli myrskyisenä ja tuuli tuiverteli Suokylän kairassa. Päivä päivältä sakeni. Paksun valkoisen lumivaipan alla lepäsi soiden ja järvien repimä Suomenmaa.

Kun pakkanen paukkui nurkissa ja nietokset kohosivat mökkien korkuisina, tuli jälleen herroja Suokylään.

Heillä oli tärkeä paperi, josta luettiin, että Suomen suurruhtinaanmaan hyväksi armollisella asetuksella rakennetaan

kanava Suokylän halki Kainuun suurista vesistä Puutteenlaakson vesiin ja että tätä reittiä tullaan Kainuun ja osaksi myös Venäjänmaan puita uittamaan.

Kylään alkoi saapua kaikkialta outoja miehiä. Puita kaadettiin ja kämppiä rakennettiin. Käsisahalla vedettiin lankkuja hirrestä. Sahan yksitoikkoinen helskytys kaikui taukoamatta kylässä ja jossakin kilkutti leka poran päähän.

Kylä ounaili outoja asioita. Kymmenpennin kolikot kilahtelivat kaikkialla ja joskus hopeamarkkakin vaihto omistajaa.

Niin muuttui elämänsyke Suokylässä. Tehtiin suuria kämppiä, joissa kolminkertaiset makuuritsit kiersivät seiniä. Tahti kiihtyi ja rahaa kertyi. Erämaa eli.

Rautakanget iskivät maahan ja kanavalinja alkoi ojentua suurilta selkävesiltä toista vesistöä kohti. Puita käännettiin jyrkän teljen avulla maasta.

Lakeuden laajaan valkeuteen piirtyi yhä syvemmälle tunkeutuvan kanavan tumma juonne. Työmaalle ilmestyi korvesta ukkoja, karvanaamaisia köykeröitä, jäljessään linttarkenkäistä ja resupuseroista pojanvekaraa.

Kuparilanttien ja hopearahojen kilinä kutsui koolle tämän metsänväen. Se raatoi, kaivoi ja työnsi kottikärryjään ylös penkalle pitkät päivät hien virratessa ja höyryn noustessa hartioista.

Jo aamuhämärissä alkoi routa piristä rautakankien alla. Jää oli paikoin vahvaakin, mutta alta löytyi sula maa. Lämpöäkin siellä näkyi piilevän, sillä harmaa utu höyrähteli talviseen ilmaan.

Illan tullen hiestä kastuneiden ja suossa ryvettyneiden miesten palaillessa yöpuilleen pakkaneen kävi ahnaasti heidän kimppuunsa. Märät lahkeet jäätyivät ja vettyneet jalkineet kävivät sarvenkoviksi.

Kämpissä ja kanavanvarsien taloissa oli ahdasta ja likaista. Yöt nukuttiin moninkertaisilla ritseillä, melkeinpä pinossa. Kortteerissa lemusi elämisen haju, suhahteli ja joskus kuului isompikin ääni.

Aamulla taas jatkettiin. Kiirettä riitti. Kirvesmiehet salvoivat rännejä. Niissä tukit tulisivat saamaan aina vähän päästä vauhtia matkallaan sahaan, joka vetäisi ne laudoiksi ja lähettäisi edelleen johonkin toiseen maahan. Siellä niistä lyötäisiin ihmisen pesää kuntoon.

Elämän valtasuoni syki yhä voimakkaammin Suokylässä. Karjaa lisättiin. Olihan kylään tullut paljon lisäsuita, jotka vaativat maitoa ja maksoivat rahalla. Hevosmiehet vedättivät kaikenlaisia tarvikkeita työmaille. Olihan niitä, alakuloisia ja takkukarvaisia rahtiruunia.

Korven eläjän oli yritettävä napata rahat sieltä, mistä sai. Ja Kruunu maksoi. Kaikkea tarvittiin: kaukana mustanmullan mailla kasvanutta viljaa, kahvisäkkejä, venäjänlehteä ja Amerikan maalla röhkineen sian pintaa. Vähällä ei pärjättäisi ennen kuin oikenisi kanava ja rännit hohtelisivat uutuuttaan.

Rahtihevoset junnasivat pitkin talvisia taipaleita. Miehet palailivat rentoina matkoiltaan. Saihan sieltä maalikylästä ainetta, joka oli vedenväristä, aimo mitan.

Paluumatkalla tuntuivat velatkin saatavilta eikä umpikeli haitannut. Monelle tuo vedenväriäinen aine oli tärkeämpää kuin leipä. Se helskyi mukavasti astioissa hevoskopukoiden vetäessä nytkytellen kuormiaan ajomiesten lällätellessä päis-
sään.

Kun rahtikolonna saapui kylään, täytti tienoon valtava me-
kastus. Ukot istuivat useinkin kaikki samassa reessä kuor-
malla ja kirkas pullonpohja keikahteli ylösalaisin.

Liikkui työnjohtajia, mestareita ja herroja jos minkälaisia. Kruunun virkamiehiä, jotka katsoivat päältä, miten korven ukko junnasi rahan edestä. Kävi etelänjätäkään, kaikenlaista pitkäpuseroista väkeä, mutta harva heistä työssä viipyi.
— ”Mikä sitä paskaista työtä”, sanoivat lähtiessään.

Kevät saapui ja kurkien aurat lensivät yli alakulaisen maan. Niiden urut soivat työmaan läheisyydessä kaiken ke-
sää. Lienee niilläkin ollut ihmettelemistä ja keskustelemista ihmisten toiluksista.

Työmaalla pidettiin kiirettä, sillä kesä kului ja kanavan piti olla valmiina, kun suuret tukkilautat saapuisivat kaukaa Ve-
näjänmaalta. Kanavauoman reunat vuorattiin, iskettiin turpei-
ta suurilla puunauloilla seinämiin kiinni, etteivät routa ja hie-
su juoksuttaisi sitä tukkoon.

Muutamit jätkät ahertelivat jo mökkiä asunnokseen, mikä vanhasta rakennuksesta, mikä uutta valkoista hirttä veistel-
len. Hätäisesti kyhättyjä mökkirötelöitä nousi jo työmaan laitamille. Noustava oli — ja pian, sillä perheitä oli perustettu ja uusia asukkaita odotettiin. Jotkut olivat jo saaneetkin.

Luhdin hämärissä oli tullut pyydetyksi ja saaduksi ennakkoa, ja niinpä hän oli ihmisen siemen itänyt.

— ”Ei käy sikaa säkissä ostaminen”, sanoivat

Joka suunnalta kuului nakerrus ja naputus. Lainattiin hevosta, vedettiin hirttä, ajettiin sammalta ja kiviä, muurattiin ja töherrettiin saven kanssa. Tiilet loppuivat vähän kesken — pistettiin nelikko jatkoksi. Piipulta se näytti ja savu tuprahteli siitä ilmoille.

Ihmispesä oli valmis. Nopeasti se oli valmistunut, melkein yhtä nopeasti kuin variksen pesä.

Kanavaa valmisteltiin ja viimeisteltiin. Seinämät ojentuivat kauniina ja suorina, rännit hohtelivat uutuuttaan. Niitä pitkin Venäjän tukit rientäisivät pian alas Puutteenlaaksoon Oulujärveltä Siikajokeen ja edelleen puulaakin sahalla lankuiksi ja laudoiksi sahattavaksi ja kaikkeen maailmaan lähetettäväksi.

Siellä suuressa maailmassa tehdään monenmoista ihmisen kortteeria eikä kaikissa maissa ollut puuta. Sinne se puunsälö oli vietävä vaihdettavaksi johonkin suuhunpantavaan.

TUKKISAVOTTA VIENAN KARJALASSA

Kaukana Kainuun maan takana, suuressa Venäjän Karjalassa, Miinoan harjulla, olivat Venäjän miehet suorittaneet leimausta. Puu odotti kaatajaansa ja vesimatkat juontivat Kainuun selkävesiä kohti.

Oli lampia ja purosia, jotka yhtyivät joeksi, joskus vesi seisoi lotkotti paikallaan suurena järvenä, juontui taas niskalta joeksi, kuohui koskena tai siinti salmena, mutta aina oli sama päämäärä. Oli veden viljavuutta ja väljyyttä karussa ja mäkiessä Kainuun maassa.

Suomen puulaaki tarvitsi puuta. Sen pitkät tuntosarvet suuntautuivat kaikkialle yli erämaiden ja yli valtakunnan rajankin. Yksi niistä yletyi Miinoan harjulle, missä oli Venäjän mies myyntipuunsa leimannut. Siellä oli petäjä metsää, tiheää kuin hamppu ja punaista kuin lohen liha. Salskeaa puuta, oksatupsu latvassaan.

Tämän honkaleimikon osti Suomen puulaaki Venäjän mieheltä. Leimikon jokainen puu oli maalilla numeroitu. Ensimmäinen oli veistetty kaarna sileäksi, siihen maalattu numerot ja vuosiluvut. Palstatkin oli valmiiksi vetäisty, nurkassa kaikki

tiedot puiden määrästä ja palstan laajuudesta. Kaikki tarpeelliset tiedot olivat kauniisti maalattuina puiden kyljissä.

Suomen puulaakin pitkän Miinoan harjulle yltävän tuntosarven nokassa roikkui viimeisenä Kalle Kemppainen, työnjohtaja. Hänet tunnettiin omiensa keskuudessa paremmin nimeltä Hyömä. Nämä omat olivat Kemppaiselle Hyömänimen antaneetkin. Oli kerran sumalla rymynnyt ja hyömähäntänyt mahalleen rantavesakoon, josta viimein kömpinyt maihin.

– ”Ei ole pölkky mies tuo pomo”, olivat jätvät tuumineet.

– ”Se vaan pensaassa hyömähtelee.”

Siten hänestä tuli Hyömä. Miehet itse liikkuvat ketterästi sumalla, ajelivat pölkkyllä mihin vain, koskenkin laskivat. Nämä raakakätiset jätvät.

Nyt oli puulaakin herroilta käynyt käsky:

– ”Haeppas, Hyömä, se Miinoan kankaan leimikko tänne Suomen sahalle.”

Lumi tuprusi ja pakkaneen puristeli poskia ja nenänpäätä Miinoan kankaalla kansainvälisessä savotassa. Jotkut Suomen miehet pitivät kortteeria leimikon tuntumassa olevissa harvoissa karjalaistaloissa, toiset olivat tekaisseet pienen saunanrötelön kankaalle.

Olipa Karjalan mieskin rakentanut saunan keskelle leimikkoa. Ainoana aukkopaikkana siinä oli pieni luukku, josta sisään ja ulos he pujahtelivat.

Miinoan kaukainen kangas kaikui työn äänistä. Kirves iski ja ikihonka toisensa jälkeen vaipui rysähtäen tantereeseen. Saha suhisi ja kuori pirskui petkeleen terän edestä. Karjalan väki ei tuntenut petkelettä — se veti parkkia vuoluraudalla puun kyljestä.

Akat hästäsivät hevosmiehinä, tyttäret tekomiehinä ja seassa jokunen pojanjolppi. Ukot liikuskelivat milloin missäkin, hevosen, tekomiesten ja saunan vaiheilla.

Sinne kauas vieraalle maalle oli osannut Veisaaja-Settikin, mies jostakin rintamailta. Suomalainen jätkä, monen muun suomalaisen jätkän mukana. Siellä hän veti tottuneesti parkkia metsänkukan tyvestä kaverinaan toinen samanlainen paidanpitäjä. Venäjän tyttäret siinä vierellä nirhasivat kuorta vuoluraudoillaan ja kättivät Settiä kuorimaan puun heillekin. Setti kyselemään palkkaa:

— ”Saunah mennäh. Sylitysten istumah ja saijua juomah.”

Tähän Setti: ”Pitäisi sitä muutakin saada.”

— ”Ei muuta, ei muuta — paaston aika, paaston aika”, veikeili Venäjän likka.

Joskus juonteli hevonen erämaan halki reessä kaikenlaisia Venäjänmaan antia, Vienenmeren kalaa monenlajista, jauhoja, vodkaa, pötköttipä toisinaan hyljekin, että Suomen mies sai tutustua hylkeennahkaan.

Yhdessä ryyppäsivät Suomen poika ja Karjalan mies vodka, yhdessä lauloivat laulunsa ja sovinnossa tanssivat tanssinsa pyhän aikana.

"Puutteenlaakso on mainiota luettavaa vielä nykypäivänäkin, vaikka uittoaajat aukeavat useimpien nykylukijoiden silmiin vain historiallisromanttisina tarinoina. Kerronnan lennokkuus ja sillä ratsastavat eriskummalliset persoonat kolistelevat ylös pirttien pimeistä nurkista ja astelevat jokivarsille kukin tyylillään.

Kirjasta löytyy monenmoisia elämäntaloita. Tukkilaisesta tulee saarnamies ja kansanedustaja, kunnes viina vie miehen vielä lähtökohtiaan alemmaksi. On kummitustarinoita ja tappoja, on mahtimiehiä ja kulkureita. Kun elämä on kovaa, on huumorilla jouduttu paikkaamaan monta vaikeaa asiaa."

Siikajokilaakso-lehti

"Luettavuudessa, mielenkiinnossa ja tekstin sujuvuudessa ne sijoittuvat meille lähetettyjen käsikirjoitusten ehdottomaan parhaimmistoon."

"Käsityksemme mukaan Teidän tekstinne on kuitenkin sen verran "laatusaa", ettei sitä kannata "tuhlata" antologiaan. Mieluummin näkisimme novellinne omana kokoelmanaan."

Pohjoisten Kirjailijoiden Kustannustoimikunta
psta Markku Torkko

BoDTM
BOOKS on DEMAND

www.bod.fi